

אלול התשע"ה

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

חשיבותה של כוונת הלב בעבודת ה'

לפרשת ניצבים (על פי שיעורים של הרב אהרון ליכטנשטיין זצ"ל והרב עזרא ביק)

הרמב"ן על אתר מביא סיבה אחרת לברית זו.

3. רמב"ן ט"ז ה' טעם:

ויתכן שכרת עוד עמם ברית כברית הראשונה אשר כרת אתם בהר סיני, שהקריב עליהם עולה ולקח חצי הדם לזרוק על המזבח וחצי הדם זרק על העם, אבל לא הוצרך להזכיר זה.

כלומר לדעת הרמב"ן, ברית זו היא ברית נוספת, הזוהר בתכניה לברית סיני. אלא שהסבר זה מעלה את השאלה מה מטרתה של ברית זו? וכי לא די בברית סיני?!

הרב ברוך גיגי (ראש ישיבת הר עציון) מסביר שהתשובה לשאלה הנ"ל נעוצה בהקשרה של הברית. ברית סיני ניתנה לעם ישראל במדבר, ובהתאם לך הותאמה לדור המדבר, שהיה אוכל מן בכל יום, שראה ניסים באופן תדיר, שכל גדלו של מחנהו אינו עולה על שנים-עשר מילים מרובעים, אשר במרכזם עומד המשכן, דור שבראשו עומד משה רבינו.

לעומת זאת, ברית ערבית מואב ניתנת לדור העומד לפני כניסתם לארץ. זהו דור שניסים גלויים זרים לו, והוא פרוש בכל שטחה של ארץ ישראל. בניגוד למן שאכלו דור המדבר, דור זה אוכל מלחם הארץ. אכן, גם בלחם זה יש צדדים א-לוהיים מסוימים, אך לא באופן כה גלוי כמו המן. זהו דור אשר בראשו עומד יהושע, ולא משה. שינוי זה, פער זה שבין הדורות, מצריך את קיומה של ברית מחודשת.

ועדיין נראה שפרשת ניצבים חוזרת על הנושא המרכזי של פרשת כי-תבוא שהוא: אתם קשורים בברית עם הקב"ה, ואם תפרו אותה, תבואו על עונשכם. כיוון שקראנו את פרשת כי-תבוא רק לפני שבוע, נשאלת השאלה מדוע יש צורך בנאום נוסף זה של משה. כמו כן יש להבין מהי הסיבה לשפה והסגנון הייחודיים של הנאום שמלא במילים קשות ומבנים מורכבים, ונסוך בו מקצב דרמטי השונה מאד משאר ספר דברים.

בפתיחת הפרשה אנו קוראים על ברית הנכרתת בין הקב"ה לבין כנסת ישראל. ברית זו כוללת את כל שכבות העם: ראשיכם, שבטיכם, זקניכם, שוטריכם. היא מגיעה מחוטב עציד, עד שואב מימך.

1. דברים כט, ט-יא:

אתם נצבים היום כלכם לפני ה' א-להיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם כל איש ישראל. טפכם נשיכם וגרד אשר בקרב מחניד מחטב עציך עד שאב מימך. לעברך בברית ה' א-להיך ובאלתו אשר ה' א-להיך כרת עמך היום.

לכלליות המאפיינת ברית זו ביטוי נוסף: מעבר לנוכחות המלאה של העם, כוללת הברית גם את הדורות שאינם פה: "ואת אשר איננו פה עמנו היום" (שם יד). דור עתידי זה מופיע אף בתוכנה של הברית: "ואמר הדור האחרון: בניכם אשר יקומו מאחריכם..." (שם כא).

רש"י על אתר מפרש את סיבתה של הברית הנכרתת כאן, בערבות מואב.

2. רש"י על פסוק יב ד"ה והוא:

ומדרש אגדה: למה נסמכה פרשת אתם נצבים לקללות, לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתיים, חוץ ממ"ט שבתורת כהנים, הוריקו פניהם, ואמרו: מי יוכל לעמוד באלו?! התחיל משה לפייסם: אתם נצבים היום, הרבה הכעסתם למקום ולא עשה אתכם כלייה והרי אתם קיימים לפניו.

דבריו של רש"י מתארים תחושה של ייאוש, תחושה שסביר שחשו בני ישראל לאחר פרשיית הברכות והקללות. אולם, מי שממשיך וקורא את תכנה של הברית מגלה כי לא טמונים בה דברי עידוד, כי אם פורענות קשה ביותר.

עצמכם למעשים בהתאם לחוקי ה', אך תעשו כן מבלי דבקות בלב שלם לאהבתו, התוצאה עדיין תהיה חורבן. ומדגישי הרב ביק, שהקב"ה עצמו אינו אומר זאת לעם ישראל, מהסיבה הפשוטה שעונש על אי-אהבת ה' אינו חורבן. אך משה מתחיל כאן את התוכחה האחרונה שלו לעם ישראל לפני מותו, בה הוא אינו מעביר להם את מצוות ה' אלא מחפש דרך להבטיח ששליחותו תצליח גם לאחר מותו, שמה שהוא חוזה בפרשה הבאה לא יתרחש

8. דברים ל"א, כ"ט:

"כִּי יִדְעֲתִי אַחֲרֵי מוֹתִי כִּי הִשְׁחַת תִּשְׁחַתּוּן וְסָרְתֶם מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם וְקִרְאת אֶתְכֶם הָרְעָה בְּאַחֲרֵי הַיָּמִים כִּי תַעֲשׂוּ אֶת הָרַע בְּעֵינֵי ה' לְהַכְעִיסוֹ בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם:"

משה אינו מצווה את עם ישראל, הוא מנסה להשפיע עליהם, לעורר בהם השראה, להגיע אל ליבם, כי הוא מאמין שנמצא המפתח לגורלם.

הקריאה לאהוב את ה', כמטרה האמיתית של הברית, חוזרת מספר פעמים בפרשה.

9. דברים ל', כ':

"לְאַהֲבָה אֶת ה' אֶ-לֹהֶיךָ לְשִׂמְעָה בְּקִלּוֹ וּלְדַבָּרָה בּוֹ כִּי הוּא חַיִּיד וְאַרְךָ יָמֶיךָ לְשִׁבְתָּ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָשַׁבַע ה' לְאַבְרָהָם לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְתַת לָהֶם:"

מוקדם יותר, תגובתו של הקב"ה לחזרה בתשובה מתוארת במילים.

10. דברים ל', ו':

"וּמַל ה' אֶ-לֹהֶיךָ אֶת לִבְבְּךָ וְאֶת לִבְבְּךָ זָרַעְךָ לְאַהֲבָה אֶת ה' אֶ-לֹהֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ לְמַעַן חַיִּיד:"

הפועל "יפנה", עם או בלי ציון הנושא "לבבך", חוזר פעמים רבות בפרשה זו והפרשה הבאה.

11. דברים כ"ט, י"ז:

"פֶּן יֵשׁ בְּכֶם אִישׁ ... אֲשֶׁר לָבְבוּ פִנְהָ הַיּוֹם מֵעַם ה' ..."

12. דברים ל', י"ז:

"וְאִם יִפְנֶה לִבְבְּךָ וְלֹא תִשְׁמָע..."

13. דברים ל"א, י"ח; כ':

"וְאַנְכִי הַסְתֵּר אֶסְתִּיר פְּנֵי בְיֹם הַהוּא עַל כָּל הָרְעָה אֲשֶׁר עָשָׂה כִּי פָנָה אֶל אֱלֹהִים אַחֲרָיִם:"

ההפך מאהבת ה' הוא "לפנות" ממנו. במילים אחרות, ההיפך מאהבה אינו בהכרח מרד אלא התעלמות, אדישות. משה מזהיר מפני קרירות הלב, חוסר בדבקות פנימית, משום שהוא רואה זאת כצעד הראשון במדרון החלקלק השקול לעבודה זרה, שתוצאתו הסופית היא חורבן.

בקצרה, התורה כספר חוקים, הפונה אל שכלו של האדם עם קוד התנהגות, הסתיימה בפרשת כי-תבוא. כעת, במה שהוא לפי רוב המפרשים היום האחרון בחייו של

הנצי"ב, שאוזנו רגישה לביטויים בהם משתמשת הפרשה, מניח בפרשנותו לפרשה את הבסיס להבנת טבעה של הפרשה כפי שנרצה להציע על פי שיעור של הרב עזרא ביק.

משה מסכם את הנאום בפרשת ניצבים בהכרזה.

4. דברים ל', ט"ו-ט"ז:

"רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב וְאֶת הַמּוֹת וְאֶת הָרַע: אֲשֶׁר אֲנֹכִי מֵצִיד הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת ה' אֶ-לֹהֶיךָ לְלֶכֶת בְּדַרְכָּיו וּלְשַׁמֵּר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחַיִּית וְרֵבִית וּבְרִכָּה ה' אֶ-לֹהֶיךָ בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲתָה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּה:"

הנצי"ב משווה את הצבת שתי הברירות כאן להצבת שתי הברירות בפרשת כי-תבוא ומציין כי בכל פרשת כי-תבוא הברירה היתה בין שתי פעולות.

5. דברים כ"ח, א':

"וְהִיָּה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמָע בְּקוֹל ה' אֶ-לֹהֶיךָ לְשַׁמֵּר לְעֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אֲנֹכִי מֵצִיד הַיּוֹם..."

ובין,

6. דברים כ"ח, ט"ו:

"וְהִיָּה אִם לֹא תִשְׁמָע בְּקוֹל ה' אֶ-לֹהֶיךָ לְשַׁמֵּר לְעֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתָיו..."

התוספת המשמעותית בפרשה שלנו היא הכללתה של אהבת ה', של מחויבות פנימית לבחירה. הברירה כאן היא הרבה יותר קיצונית – דרך החיים של אהבת ה' ומחויבות לו; האלטרנטיבה היא מוות. וודאי, מקשה הנצי"ב, יש דרך שלישית, זו של ציות, של הימנעות מעבודה זרה, אף אם היא לא מלווה בדבקות פנימית עמוקה?

תשובתו של הנצי"ב היא שמה אומר כאן לעם ישראל שאם המחויבות הפנימית של הלב אינה חזקה, אינה מוקדשת בשלמותה לדרך ה', אז בסופו של דבר לא תהיה דרך למנוע את ההשחתה והריקבון – בסוף, חולשת הלב תוביל לעבודה זרה. וכאן הנצי"ב שם לב לביטוי חשוב.

7. דברים ל', י"ז:

"וְאִם יִפְנֶה לִבְבְּךָ וְלֹא תִשְׁמָע וְנִדְחַת וְהִשְׁתַּחֲוִית לְאֱלֹהִים אַחֲרָיִם וְעַבַדְתֶּם:"

במקום להזהיר אותם ישירות לא לעבוד עבודה זרה, משה מזהיר את העם מפני "פניה" של הלב. התוצאה של פניה זו, של הסחת תשומת-לב זו, היא "ונידחת", ובסופו של דבר "השתחווית לאלהים אחרים". משום כך, מצהיר משה, "הגדתי לְכֶם הַיּוֹם כִּי אֶבְדַּ תֵּאבְדוּן". וודאי שאין צורך שההצהרה החוזרת ושל הקב"ה בפרשות הקודמות על כך שעבודה זרה תוביל לחורבן וגלות, תישנה על ידי משה, בהדגשת האזהרה האישית – "הגדתי לְכֶם הַיּוֹם!" אולם מה שמה אומר כאן הוא שאפילו אם תקדישו את

בְּשָׁמְעוּ אֶת דְּבַר הָאֱלֹהִים הַזֹּאת וְהִתְבָּרַךְ בְּלִבָּבוֹ לֵאמֹר שְׁלוֹם יְהִי לִי כִּי בְּשָׂרָרוֹת לִבִּי אֶלֶף לְמַעַן סְפוֹת הָרֶחֶק אֶת הַצְּמִמָּה: לֹא יֵאבֶה ה' סִלַּח לוֹ כִּי אִזּוֹ יַעֲשֶׂן אִף ה' וְקִנְאָתוֹ בְּאִישׁ הַהוּא וְרִבְצָה בּוֹ כָּל הָאֱלֹהִים הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר הַזֶּה וּמָחָה ה' אֶת שְׁמוֹ מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם: "
השאלות העולות מן הטקסט עצמו הן:

- מדוע יחשוב האדם, לאחר ששמע את העונשים הנוראיים בברית של כי-תבוא, כי הכל יהיה בסדר אתו?
 - למה הכוונה, כאשר הוא אומר "כי בְּשָׂרָרוֹת לִבִּי אֶלֶף"?
 - מדוע מתואר החוטא הזה כ"שָׂרֵשׁ פְּרָה רֹאשׁ וְלַעֲנָה"?
 - מה הכוונה ב"סְפוֹת הָרֶחֶק אֶת הַצְּמִמָּה"?
 - מהו ההבדל בין האדם המתואר כאן לבין הציוויים נגד עבודה זרה החוזרים בכל ספר דברים, ובמיוחד הקללות של פרשת כי-תבוא?
- המפרשים נחלקים בקשר לתפקידו התחבירי של הביטוי "כי בְּשָׂרָרוֹת לִבִּי אֶלֶף".

16. הרמב"ן על דברים כ"ט, י"ח:

א. "הוא יתברך במחשבתו ויאמר בלבו שלום יהיה לי מכל אלה כאשר אלך בתאות לבי" (רמב"ן כ"ט, י"ח). לפי אפשרות זו, "כי בְּשָׂרָרוֹת לִבִּי אֶלֶף" הוא המשך של הצהרתו של החוטא על אדישותו לברית (הכל יהיה בסדר איתי, ואני אעשה מה שליבי מורה לי לעשות). הבעיה עם הסבר זה היא שהוא אינו עונה על השאלה כיצד אדם מסוגל לשמוע את הקללות ועדיין לחשוב ששלום יהיה לו כשהוא עובד עבודה זרה. ואם נטען כי אין צורך להתעסק עם הפסיכולוגיה של החטא, עדיין נותרת השאלה מדוע יש צורך לציין שהקב"ה יעניש אותו. פרשת כי-תבוא כולה עסקה בכך שהפרת הברית תוביל לעונש – העובדה שלא אכפת לאדם מן הברית וודאי אינה סיבה שלא ייענש. (תשובה אפשרית אחת לשאלה זו מבוססת על ההבחנה הברורה בן פסקה זו, המופנית ליחיד- "איש או אשה" – לבין פרשת כי-תבוא המופנית לעם כיחידה אחת. האבן עזרא מפרש את הביטוי "סְפוֹת הָרֶחֶק אֶת הַצְּמִמָּה" כאומר שהחוטא חושב כי הצדיקים (הרווה – רוויים במצוות) יגנו עליו (הצמא), כיוון שהם רבים והוא רק יחיד. כלומר החוטא מניח כי הברית תקפה רק לגבי האומה בשלמותה).

ב. "או יהיה טעם "כי" לאמר, יהיה לי שלום בעבור שאינני מקבל עלי השבועה, כי בשרירות לבי אלך כל ימי וכל חפצי אעשה" (רמב"ן, שם). קריאה זו מספקת תשובה כיצד יתכן שאדם זה אדיש לקללות הנוראות של פרשת כי-תבוא. הוא טוען לחופש מצפון. הברית, כמו כל ברית אחרת, היא הסכם שנעשה מרצון. אם בליבו הוא לא התחייב לברית, הוא מרגיש שהוא אינו כבול על ידה ולכן לא ייענש אם יפר אותה.

משה, אנו קוראים על המאמץ האחרון שלו לפנות אל לב העם על מנת להבטיח שהתורה תהיה נטועה בהם עמוק מספיק כדי לשרוד לאחר מותו.

הדגש על המסירות הפנימית שופך אור חדש על הפסקה המפורסמת בסוף הפרשה

14. דברים ל', י"א-י"ד:

"כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוה היום לא נפלאה הוא ממך ולא רחקה הוא: לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה: ולא מעבר לים הוא לאמר מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה: פי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו:"

נושא קביעה זו – "המצווה הזאת" – אינו ברור, כיוון ששום מצווה מוגדרת לא הופיעה לפני פסקה זו. מספר תשובות ניתנו על ידי המפרשים לבעיה, אולם תחילה עלינו לשים לב שהתורה בכוונה אינה ברורה כאן, כפי שניתן לראות מן השימוש בביטוי הבלתי-שגרתי "הדבר" בפסוק י"ד. נראה כאילו התורה מתאמצת להשתמש בשם עצם ניטרלי ולא-מאופייין, על מנת שלא להגדיר בדיוק מהו הדבר ש"בפיך ובלבבך לעשותו".

רש"י מייחס את הפסוק לתורה כולה (י"ד), והרמב"ן טוען כי הוא מתייחס למצוות התשובה. הרב עזרא ביק מציע שהוא מתייחס לשניהם, אך לא במובן של ביצוע מצוות התורה, או מצוות התשובה. בשום מקום בתורה עד עתה אין התייחסות לכך שקיום המצוות הוא קשה, מעבר לים או בשמיים. לדעת הרב ביק, משה מתייחס לקושי המיוחד שזוהה על ידי הנצי"ב, הצורך למסור את הלב ולהקדיש אותו בלעדית לקב"ה. האדם טוען כי אין ביכולתו לשלוט בליבו, הוא אינו אדון לרגשותיו. לב טהור – זה "נפלא ורחוק". משה מבטיח להם שאין זה כך – כי קרוב אליך הדבר, הוא טבוע בך עצמך, בפיך ובלבבך לעשותו. הפסוקים ממשיכים (בקטע המצוטט לעיל ואליו מתייחס הנצי"ב) – החיים והמוות, הטוב והרע, הם לפניך בכדי שתבחר, והברירה היא "לְאֶהְבָּה אֶת ה' אֱ-לֹהֶיךָ". אך, אם "יִפְנֶה לְבָבְךָ וְלֹא תִשְׁמָע...". לאהוב את ה' זה בלבבכם – לא לעשות כן הוא לפנות הלאה.

שאלה זו, האם אהבת ה' היא פעולה מודעת ורצונית של האדם או מצב לא-רצוני שעליו הוא אינו יכול לקחת אחריות, היא, לדעת הרב ביק, המפתח להבנת הפסוקים הקשים בתחילת הפרשה.

15. דברים כ"ט, י"ז-י"ט:

"פן יש בכם איש או אשה או משפחה או שבט אשר לבבו פנה היום מעם ה' א-להינו ללכת לעבד את אלהי הגוים ההם פן יש בכם שרש פרה ראש ולענה: והיה

את שמו מתחת השמים: והבדילו ה' לרעה מכל שבטי ישראל ככל אלות הברית הכתובה בספר התורה הזה: מדרש תנחומא בתחילת פרשת השבוע (אם כי לא על פסוק זה באופן ספציפי) קושר זאת לפסוקים ביחזקאל.

18. יחזקאל כ', ל"ב-ל"ג:

"והעלה על רוחכם היו לא תהיה אשר אתם אמרים נהיה כגוים כמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן: חי אני נאם אדני יה' אם לא ביד חזקה ובזרוע נטיה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם:"
גם כאן אנו עדים למידה מיוחדת של כעס מצד ה' בעת שנתקלים במחשבות על ניתוק מהיות עם ה'.

הפסקה מסתיימת בפסוק,

19. דברים כ"ט, כ"ח:

"הנסתרת לה' א-להינו והנגלת לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת:"
הנסתרות – רש"י מפרש שאלו הן מחשבות הלב. הרמב"ן מוסיף כי הן עשויות להיות נסתרות גם מהאדם עצמו, ומצטט את הפסוק-התפילה, "שגיאיות מי יבין מנסתרות נקני:" (תהלים י"ט, י"ג). הקב"ה דורש, קיום התורה והברית דורשים, שהאדם יהיה אחראי לליבו כשם שהוא אחראי למעשיו. "בשרירות ליבי אלך" אינה דרך אפשרית עבור אלו שנכנסו בברית.

20. הרב עזרא ביק:

לסיכום, פרשת ניצבים (כמו גם שתי הפרשיות שלאחריה) עוסקת בלב שחייב לעמוד מאחורי התורה, במצב הפנימי של האדם המסתתר מתחת לאזרח שומר-החוק. משה עושה מאמץ של הדקה האחרונה, לאחר כריתת הברית, להטמיע את התורה באנשים שיהיו אלו שימלאו באמת אחר המסר של הברית. אנו מבינים כעת מדוע משתמשת פרשת ניצבים בשפה כה פיוטית. משה מדבר אל הלב, לא אל השכל. על המילים לעבור מפיכס אל ליבכם, "לעשות".

זכה - נעשית לו סם חיים, לא זכה - נעשית לו סם מיתה

בסיום הפרשה נאמר,

21. דברים ל' טו:

"ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע".

ונשאלת השאלה: מה הם החיים והטוב, המוות והרע?

רש"י מסביר שהטוב והרע הם המעשים הטובים והמעשים הרעים והחיים והמוות הם השכר והעונש.

ספורנו מפרש שהטוב והרע הם השכר והעונש בעולם הזה, ואילו החיים והמוות הם השכר והעונש בעולם

הרב ביק מציע לקרא את הפסקה הנ"ל לאור העקרונות שהוסברו לעיל:

"פן יש בכם איש או אשה או משפחה או שבט אשר לבבו פנה היום מעם ה' א-להינו ללכת לעבד את אלהי הגוים ההם" – ראינו כבר ש"פניה של הלב" אינה מתייחסת למעשים אסורים, אלא לחוסר מחויבות והיחלשות המסירות. האדם אינו מתכנן בפועל עכשיו לעבוד עבודה זרה, אלא הוא פונה מעם ה' באופן פנימי, דבר שהתורה מגדירה כפניה לכיוון של "לעבד את אלהי הגוים ההם". זה מיד מסביר לנו את משמעות הביטוי "שרש פרה ראש ולענה". אין אלו מעשיו של האדם כעת שהם בעיתיים (הוא אינו עשב בוגר) אלא יש כאן פוטנציאל – שורש שיגדל בעתיד להיות השפעה מרה והרסנית.

בפרשת כי-תבוא התורה התייחסה לחטא – מעשים אסורים. כאן התורה פונה אל הלב. מדוע האדם אינו מודאג מכך שדרכו מובילה הרחק מה' כיוון שהוא אומר "שלום יהיה לי כי בשררות לבי אלך". אני נוהג בכנות וביושר, והולך אחר צו ליבי. האוזן המודרנית תזהה מיד טיעון זה. אמונה היא עניין של מצפון, לא של חוק, ואין זה הוגן לדרוש מאלו שאינם אווזים באמת באמונה להיות כבולים על ידי מצוותיה. חונכנו אפילו להעריך אדם הדבק בעקרונותיו, אף אם איננו מסכימים איתם. זהו אם כן הטיעון כי האדם אינו יכול לעשות רע אם הוא נאמן למצוות ליבו. להיות צבוע, לפי נקודת מבט זו, גרוע מלהיות לא מוסרי; למעשה, זהו אי-המוסריות האמיתית.

אלא שמעשים הם בסופו של דבר ביטוי של מחויבותו הפנימית. משה יודע שללא מחויבות כזו, קבלת הברית כפי שמבוטאת בפועל אינה יכולה להחזיק מעמד. בדומה, ניתן לטעון שאין לה סיבה להחזיק מעמד, אם אין לה תוקף. אם המצווה קרובה, בפיך ובלבבך לעשותה, אזי אם אין לב, אין שום הגיון "לעשות".

(הביטוי "ספוט הקנה את הקמאה" מפורש על ידי הרמב"ן לפי גישה זו כאומר שלב שהוא רווה ולא משתוקק יפתח עוד תשוקות ותאוות – צמא – על ידי חשיפה אליהן. התורה מזהירה כי האדם שהולך אחר ליבו יתדרדר, ליבו יצא מכלל שליטה מעבר למה שהוא חשק בו מלכתחילה. במילים אחרות, החוק אינו יכול להיות אך ורק ביטוי של הלב, כיוון שהוא אמור לשמור על הלב מפני עצמו, ולהבטיח את טוהר משאלות הלב).
לכך מגיב הקב"ה במה שניתן לתאר אך ורק כזעם.

17. דברים כ"ט, י"ט-כ':

"לא יאבה ה' סלח לו כי אָז יעֲשֶׂן אֶף ה' וְקִנְאָתוֹ בְּאִישׁ הַהוּא וְרִבְצָה בּוֹ כָּל הָאֱלֹהִים הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַזֶּה וּמָחָה ה'

גיהינום (בלימוד תורה בלא יראת שמים)]. מאי דכתיב 'וזאת התורה אשר שם משה? זכה, נעשית לו סם חיים, לא זכה, נעשית לו סם מיתה'.

שואל הרב ליכטנשטיין, מדוע הלומד תורה בלא יראת שמים יורש שני גיהינום? רש"י מפרש שגיהינום אחד הוא העולם הבא והגיהינום השני הוא העולם הזה.

25. רש"י על אתר (ד"ה תרתי):

"להיות יגעים ועמלים בתורה בעולם הזה ולא תקיימוה, ותירשו גיהנום במותכם, ובחייכם לא נהניתם בעולמכם"

אולם מציע הרב ליכטנשטיין להסביר ששניהם בעולם הבא: מי שלא למד כלל נענש על כך בגיהינום אחד; אולם הלומד תורה לשווא, עמל ויגע בה בלא יראת שמים, יורש גיהנום כפול לא זו בלבד שהוא אינו ירא שמים, גם תורתו אינה שווה מאומה.

מסביר הרב ליכטנשטיין, שקיימות שתי רמות אפשריות של לימוד ללא יראת שמים. יש אדם הלומד שלא על מנת לעשות, שיש אצלו נתק מוחלט בין הלימוד ובין המעשה. אדם כזה, אומר הירושלמי (שבת פ"א סוף ה"ב):

"נוח לו אילו נהפכה שלייתו על פניו ולא יצא לעולם".

אולם יש גם רובד נוסף של הבעיה. יש מי שאמנם מעוניין לקיים את אשר הוא לומד, אך אינו רואה בלימוד גופו צורך קיומי ואיננו מבין כי לימוד התורה אינו לימוד אקדמי גרידא כי אם חלק מהותי בעבודת ה'. אדם שלומד תורה צריך לשאול את עצמו לא רק מה וכמה ללמוד אלא גם מדוע ואיך. אמנם חז"ל העריכו גם לימוד שלא לשמה.

26. פסחים נע"ב:

"לעולם יעסוק אדם בתורה ומצוות אף על פי שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה"

אך זה נאמר דווקא כלפי מי שעל כל פנים לומד שלא לשמה מתוך הכרה מסוימת בחשיבות הלימוד ומתוך שאיפה להגיע ללימוד לשמה. מי שאינו מכיר בערך העצום של לימוד תורה ובצורך הקיומי שבו - התורה עלולה להיות עבורו סם המוות.

27. הרמב"ן בהשגותיו לספר המצוות מבאר את מצוות

"ולעבדו בכל לבבכם" (מצוה ה בספר המצוות,

שלדעת הרמב"ם היא מצוות תפילה, ורמב"ן,

הסובר שתפילה דרבנו, נזקק לבארה באופן אחר)

ד:

"מצוות עשה שתהיה כל עבודתנו לא-ל יתעלה בכל לבבנו, כלומר, בכוונה רצויה שלמה לשמו ובאין הרהור רע, לא שנעשה המצוות בלי כוונה או על הספק אולי יש בהם תועלת".

רמב"ן מדגיש כאן את חשיבות האמונה והכוונה בקיום המצוות: אין לקיים את המצוות שלא לשמן, וכמו כן אין לקיימן בלא להכיר בחשיבותן או מתוך ספק בה.

הבא; ואם כן על המעשים מדבר הפסוק הבא "אשר אנכי מצוך היום".

רבנו בחיי מציע שני פירושים:

א. החיים והטוב מתייחסים למי שמקיים את התורה, ואילו המוות והרע- למי שאינו מקיימה

ב. החיים, הטוב, המוות והרע מתייחסים לתורה עצמה שעשויה להיות חיים וטוב, אך עלולה גם להיות מוות ורע, כדברי הנביא:

22. יחזקאל כ', כב:

"וגם אני נתתי להם חקים לא טובים ומשפטים לא

יחיו בהם"

כלומר, המוות והרע עשויים להגיע לא רק למי שאינו לומד תורה אלא גם למי שלומד אותה בצורה לא-נכונה.

23. הגמרא בשבת דף ל"א ע"ב מביאה שלושה משלים

למי שלומד תורה ואין בו יראת שמים:

"(א) משל לאדם שאמר לשלוחו: העלה לי כור חיטין לעלייה. הלך והעלה לו. אמר לו: עירבת לי בהן קב חומטון [חומר משמר]? אמר לו: לאו. אמר לו: מוטב אם לא העליתה..."

(ב) אמר רבה בר רב הונא: כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות, ומפתחות החיצונות לא מסרו לו - בהי עייל [כיצד ייכנס] !?

(ג) מכריז רבי ינאי: חבל על דלית ליה דרתא ותרעא לדרתא עביד [חבל על מי שבונה שער לחצר - וחצר אין לו]"

ומסביר הרב אהרון ליכטנשטיין זצ"ל, שיש כמה הבדלים בין המשלים. מהמשל השלישי עולה שהתורה היא שער ליראת שמים, בעוד שהמשל השני רואה ביראה דרך להגיע לתורה; ונראה שאכן יש צדדים לכאן ולכאן - כל אחת תורמת לחברתה. המשל השלישי מציג לימוד תורה ללא יראה כהבל שאין בו ממש, אך המשל הראשון מרחיק לכת הרבה יותר וטוען כי זהו גם מעשה שלילי, שיש בו משום פגיעה בתורה - "מוטב אם לא העלית" - ושעדיף שאדם כזה לא ילמד כלל.

מהסוגיה בשבת עולה כי השלילה בלימוד כזה היא שהתורה נפגעת ומתחללת מכך ששמים אותה בכלי שאינו ראוי לה. לעומת זאת, הגמרא ביומא קובעת שיש בכך גם פגיעה בלומד, ולא רק בתורה.

24. יומא דף עב"ב:

"אוי להם לשונאיהן של תלמידי חכמים שעוסקין בתורה ואין בהן יראת שמים... אמר להו רבא לרבנן: במטותא מינייכו, לא תירתון תרתי גיהנום [אמר להם רבא לתלמידי החכמים: בבקשה מכם, אל תירשו שני

מסביר הרב אהרון ליכטנשטיין זצ"ל: **אחריות זו משמעות כפולה לה: מחד - אחריות ותיקון של האדם כלפי עצמו, ומאידך - אחריות כלפי הכלל.**

האחריות לתיקונו של האדם עצמו תובן מתוך הבנת ההלכה ש"יצא - מוציא". כלומר, על אף שהאדם כבר יצא ידי חובתו במצווה בכל זאת יכול להוציא את מי שעדיין לא קיימה, למרות שלכאורה כבר סיים את זיקתו למצווה. הסבר הדבר הוא, שכל זמן שיש אחרים שעדיין לא קיימו את המצווה, הרי שהוא עצמו לא יצא ידי חובה לגמרי ובמצוותו שלו יש עדיין חיסרון. כיוון שכך לא נותקה זיקתו למצווה שעדיין יש לו בה חוב, ולכן יכול להוציא את מי שלא יצא. הערבות והאחריות כאן היא למעשה כלפי האדם עצמו - מצוותו שלו עדיין חסרה ובאחריותו להשלימה.

מאידך - האחריות הינה כללית ואינה קשורה למצוות או ליחידים, אלא לכלל - באחריות האדם להתריע על עוולות ופגמים בחברה הסובבת אותו, ולהביא לתיקונם. ידועה היא המחלוקת בהשקפת העולם, בין אלו הסבורים שיש להעמיד את היחיד במרכז ההווייה, כשמטרת החברה היא להגשים את מטרותיו, לבין אלו המצדדים בעמדה שדווקא יש לראות את החברה כעיקר, ואת היחידים כתאים של הגוף הגדול, עליהם מוטלת האחריות לאותה ישות גדולה. מסביר הרב ליכטנשטיין, שהיהדות משלבת בין הדרכים - מחד כל יחיד הוא עולם ומלואו, אך מאידך מודגש פעמים רבות שעם ישראל הינו ישות אחת. ברור הוא שקיומה של אותה ישות, אותה קהילה גדולה מתאפשר במלוא מובנה כאשר ישראל מצויים על אדמתם ולא כאשר הם בחוץ לארץ, מפוזרים ומפורדים. זוהי, איפוא, הסיבה לכך שאותה אחריות קולקטיבית על הנגלות מתחילה במעברם של ישראל את הירדן והגעתם לארצם.

מאפיין אחר של הדרך הנאותה לקיום המצוות מודגש ברמב"ם בסוף הלכות לולב (פ"ח ה"ו), שם הוא מתייחס לפסוק בדברים.

28. דברים כ"ח מז-מח:

"תחת אשר לא עבדת את ה' א-להיך בשמחה ובטוב לבב מרב כל, ועבדת את איביך אשר ישלחנו ה' בך ברע ובצמא ובערים ובחסר כל"

רש"י מפרש כי מי שלא עבד את הקב"ה בעוד שיש לו כל טוב ובשעת שמחה - יאלץ לעבדו בחוסר כול. הרמב"ם, לעומת זאת, מפרש שאין מדובר במי שלא עבד את הקב"ה כלל כי אם במי שלא עבדו בשמחה, ומכאן הוא מסיק,

29. הרמב"ם:

"השמחה שישמח האדם בעשיית המצות ובאהבת הא-ל שציוה בהן - עבודה גדולה היא, וכל המונע עצמו משמחה זו, ראוי להפרע ממנו".

שוב אנו רואים, אם כן, כי גם מי שמקיים תורה ומצוות עלול להיענש אם אינו עושה זאת כראוי. ומסכם הרב ליכטנשטיין אומר שאין די לקיים מצוות ולעסוק בתורה סתם. יש לעשות דברים אלו כראוי: לשמם ולשם מי שציווה בהם ומתוך הכרה בתועלתם ובערכם כמרכיב קיומי בעבודת ה'.

הערבות ההדדית של עם ישראל:

ונסיים ברעיון נוסף המופיע בסיום פרשת הקללות בפרשתנו נאמר (דברים כ"ט כח):

"הנסתרת לה' א-להינו והנגלת לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת "

30. ומפרש רש"י:

"ואם תאמרו: מה בידינו לעשות - אתה מעניש את הרבים על הרהורי היחיד ... והלוא אין אדם יודע טמונותיו של חבירו?! אין אני מעניש אתכם על הנסתרות שהן לה' א-להינו והוא יפרע מאותו יחיד. אבל הנגלת - לנו ולבנינו לבער הרע מקרבנו, ואם לא נעשה דין בהם - יענשו הרבים.

נקוד על לנו ולבנינו לדרוש: שאף על הנגלות לא ענש את הרבים עד שעברו את הירדן, משקיבלו עליהם את השבועה בהר גריזים ובהר עיבל, ונעשו ערבים זה לזה" קביעתו הברורה של רש"י כאן לגבי הנסתרות, מצויה אמנם בגמרא במחלוקת (סנהדרין ל"ע"ב), אך ביחס לנגלות ישנה אחדות דעים, שממעברם של ישראל את הירדן קיימת אחריות כללית. יסודה של אותה אחריות, לדעת רש"י היא מהיותם ערבים זה לזה. הערב בדיני חו"מ הוא זה הנוטל אחריות על החוב ואף כאן הערבות הריהי קבלת אחריות.